

Motion till riksdagen 2017/18:3955

av Mia Sydow Mölleby m.fl. (V)

med anledning av prop. 2017/18:59 Ett utvidgat straffrättsligt skydd för transpersoner

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen beslutar i likhet med förslaget i betänkandet Ett utvidgat straffrättsligt skydd för transpersoner m.m. (SOU 2015:103) att begreppet könsöverskridande identitet eller uttryck ersätts med könsidentitet eller könsuttryck i diskrimineringslagen, lagen om Diskrimineringsombudsmannen, skollagen och lagen om uthyrning av arbetstagare.
2. Riksdagen beslutar att begreppen könsidentitet och könsuttryck, i likhet med förslaget i betänkandet Ett utvidgat straffrättsligt skydd för transpersoner m.m. (SOU 2015:103), används i stället för könsöverskridande identitet eller uttryck i de berörda bestämmelserna i tryckfrihetsförordningen respektive brottsbalken som syftar till att stärka det straffrättsliga skyddet för transpersoner.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett nytt förslag på begrepp som kan ersätta rasbegreppet i nuvarande lagstiftning och tillkännager detta för regeringen.

2 Bakgrund

Transpersoner är en mycket utsatt grupp. Det är tydligt belagt, bl.a. av Folkhälsomyndigheten, att transpersoner utsätts för diskriminering, våld, hot och annan kränkande behandling i mycket högre grad än den övriga befolkningen, just för att de är transpersoner. Även hälsan, framför allt den psykiska hälsan, bland transpersoner är betydligt sämre än hos befolkningen i övrigt, vilket till stor del sannolikt kan förklaras av transpersoners utsatta situation. Vänsterpartiet har länge drivit på och motionerat om att det straffrättsliga skyddet för transpersoner ska stärkas och välkomnar därför regeringens proposition som på flera punkter svarar mot de krav vi återkommande har lyft.

Det Vänsterpartiet invänder mot är att regeringen till skillnad från vad som föreslogs i utredningen (SOU 2015:103) och i lagrådsremissen dels väljer att införa begreppet

könsöverskridande identitet eller uttryck i bestämmelserna som syftar till att stärka transpersoners straffrättsliga skydd, dels avstår från att ersätta diskrimineringsgrunden könsöverskridande identitet eller uttryck med könsidentitet och könsuttryck i bl.a. diskrimineringslagen. Likaså anser vi att det är problematiskt att regeringen inte lämnar något förslag om hur begreppen ras och rasmässig kan utmönstras ur lagstiftningen.

3 Diskrimineringslagen

Termen könsöverskridande identitet eller uttryck har kritiserats sedan den infördes i diskrimineringslagen, främst på grund av att formuleringen är skriven med ett avvikarperspektiv och utgår från en uppfattning om normen och definierar dem som inte följer denna. Förutom att peka ut vissa som avvikande blir bestämmelsen även normskapande avseende vad som är att betrakta som typiskt manligt respektive kvinnligt. Detta skiljer sig från hur de övriga diskrimineringsgrunderna (med undantag för grunden funktionsnedsättning) är formulerade, då dessa i stället har utformats med utgångspunkt i att alla exempelvis har en etnisk tillhörighet, ett kön och en sexuell läggning. Det innebär att alla därmed skyddas mot diskriminering som har samband med etnisk tillhörighet, kön eller sexuell läggning, oavsett om den enskilde tillhör normen eller inte. Alla har inte en könsöverskridande identitet eller uttryck, men väl en könsidentitet och ett könsuttryck. Det rimliga torde därför vara att alla individer ska vara skyddade från diskriminering, oavsett hur könsidentiteten eller könsuttrycket förhåller sig till normen. Definitionen bör liksom grunden ändras på ett sätt som gör att avvikarperspektivet frångås. Dessutom skiljer sig termen könsöverskridande identitet eller uttryck från benämningen i internationella dokument där motsvarande diskrimineringsgrund är ”gender identity” och ”gender expression”. Mot bakgrund av detta anser Vänsterpartiet att det trots den kritik som lyfts fram finns tungt vägande skäl att ersätta nuvarande term med könsidentitet och könsuttryck.

Riksdagen bör i likhet med förslaget i betänkandet Ett utvidgat straffrättsligt skydd för transpersoner m.m. (SOU 2015:103) besluta att begreppet könsöverskridande identitet eller uttryck ersätts med könsidentitet eller könsuttryck i diskrimineringslagen, lagen om Diskrimineringsombudsmannen, skollagen och lagen om utthyrning av arbetstagare. Detta bör riksdagen besluta.

4 Stärkt straffrättsligt skydd för transpersoner

Vänsterpartiet anser att det inte råder några tvivel om att det straffrättsliga skyddet för transpersoner behöver stärkas och utvidgas. I likhet med utredningen samt utredningens referensgrupp anser vi dock till skillnad från regeringen inte att transpersoner bör benämnas som könsöverskridande i straffrättslig – eller annan – lagtext.

Vänsterpartiet har tagit del av den kritik som lyfts fram mot att använda begrepp som könsidentitet och könsuttryck, vilket enligt vissa kan riskera att skapa avgränsningssvårigheter, men anser att utredningen argumenterar väl för varför uttrycken könsidentitet och könsuttryck bör väljas framför det kritiserade begrepp – könsöverskridande identitet eller uttryck – som regeringen nu föreslår. Att använda en term som pekar ut transpersoner på det sätt som nu föreslås har en rad nackdelar och

stämmer framför allt inte överens med hur utformningen av exempelvis hetsbestämmelserna ser ut i övrigt.

Hetsbestämmelserna har hittills inte utformats som ett minoritetsskydd, utan de nuvarande grunderna ger alla människor samma skydd mot hetsbrott på de grunder som anges i bestämmelserna. Grunden sexuell läggning skyddar exempelvis alla sexuella läggningar och pekar inte ut en eller flera, även om det framför allt är homosexuella som drabbas av hetsbrott på grund av sin sexuella läggning. Precis som regeringen anför i propositionen kan samma resonemang som användes vid införandet av grunden sexuell läggning i hetsbestämmelserna även appliceras i det aktuella lagstiftningsfallet. Cispersoner har i likhet med heterosexuella inte samma behov av ett straffrättsligt skydd mot hetsbrott som transpersoner och homosexuella, så även om det i det här fallet är just transpersoners utsatta situation som motiverar att det straffrättsliga skyddet stärks och tillämpningsområdet för bl.a. bestämmelserna om hets mot folkgrupp utvidgas, så bör utvidgningen ske på ett sätt som omfattar alla könsidentiteter och könsuttryck. Kritiken om att utvidgningen går längre än vad som är nödvändigt bedömer vi därmed inte vara av sådan vikt att den ska tillmätas en avgörande betydelse. Alla och envar bör på samma grunder, oavsett exempelvis sexuell läggning eller könsidentitet, vara skyddade mot att utstå handlingar som kan utgöra hetsbrott. Det vore således olämpligt att nu frångå den lagstiftningsmetod som tillämpats hittills och lägga till en grund som syftar till att specifikt utpeka transpersoner. Om syftet med hetsbestämmelserna enbart är att skydda minoritetsgrupper så bör förändringar av lagstiftningsmetod föregås av en översyn av bestämmelserna i sin helhet. Vänsterpartiet anser således att det är principiellt viktigt att utvidgningen av det straffrättsliga skyddet i de aktuella bestämmelserna sker på ett sätt som stämmer överens med utformningen av bestämmelserna i övrigt. Nackdelarna med en annan lösning som dessutom pekar ut transpersoner specifikt är av en sådan tyngd att en sådan lösning inte bör väljas.

Vänsterpartiet värnar rättssäkerheten och de grundläggande principer, såsom legalitetsprincipen, som gäller för straffrättslig lagstiftning. Begreppen könsidentitet och könsuttryck kan för vissa te sig otydliga och det är möjligt att avgränsningen mot kön och den betydelse kön har i lagstiftningen i övrigt i praktiken kan komma att kräva vissa mer komplicerade överväganden i rättstillämpningen. Det tillsammans med att befarade bevissvårigheter kan tänkas uppkomma anser vi dock inte är detsamma som att den nya grunden inte skulle vara tillräckligt precis till sin innebörd. Skulle exempelvis olaga diskriminering av eller hets mot en cisperson på grund av just könsidentitet eller könsuttryck i något fall kunna bevisas, bör skyddet principiellt sett gälla lika för cispersonen som för en transperson. Mot bakgrund av transpersoners utsatthet lär dock lagstiftningen i princip uteslutande träffa situationer där transpersoner på olika sätt utsätts för straffbelagda handlingar och knappast aktualiseras i fråga om cispersoner. Vi anser att problemen i huvudsak framstår som teoretiska och att det är svårt att tro att några större svårigheter kommer att uppkomma i praktiken. Vänsterpartiet delar därmed remissinstansen Justitiekanslerns uppfattning om att viss oklarhet kan uppstå för den som läser lagtexten utan tillgång till förarbetena men att förslaget inte bör innebära några problem i rättstillämpningen samt att det är svårt att finna ett bättre och tydligare uttryckssätt.

Mot bakgrund av detta bör därför begreppen könsidentitet och könsuttryck användas i bestämmelserna om hets mot folkgrupp och olaga diskriminering samt i åtalsregeln om förolämpning. Även i brottsbalkens bestämmelse om vad som utgör en försvårande omständighet för ett brott bör samma begrepp användas.

Riksdagen bör besluta att begreppen könsidentitet och könsuttryck, i likhet med förslaget i betänkandet Ett utvidgat straffrättsligt skydd för transpersoner m.m. (SOU 2015:103), används i stället för könsöverskridande identitet eller uttryck i de berörda bestämmelserna i tryckfrihetsförordningen och brottsbalken som syftar till att stärka det straffrättsliga skyddet för transpersoner. Detta bör riksdagen besluta.

5 Utmönstra begreppet ras och rasmässig i lagstiftningen

Vänsterpartiet anser att det inte är önskvärt att använda ordet ras om människor vare sig i författningar eller rent allmänt. Begreppet ras kan och bör problematiseras på olika sätt. Även om syftet med begreppet ras i lagstiftningen inte är att framställa det som att det går att dela in människor i olika raser så uppfattas ras i huvudsak som en negativt laddad term som i de flesta fall ses som ett naturvetenskapligt begrepp (att det skulle finnas olika människoraser, fastän det vetenskapligt sett inte finns någon grund för det) snarare än ett samhällsvetenskapligt (socialt konstruerade föreställningar om ras). Detta innebär att det framstår som både rimligt och önskvärt att ta bort rasbegreppet i lagstiftningen och ersätta det med ett annat begrepp.

Vänsterpartiet välkomnade såväl utredningens förslag som regeringens förslag i lagrådsremissen om att utmönstra begreppet ras och ersätta det med föreställningar av ras. De konsekvenser som Lagrådet i sitt yttrande anförde att en sådan ändring skulle kunna få i fråga om att det straffbara området begränsas gör oss dock tveksamma. För Vänsterpartiet är det av stor vikt att det skydd som nuvarande bestämmelser syftar till inte försämras eller urholkas. Eftersom vi inte kan bedöma vilka de faktiska konsekvenserna skulle bli om begreppen ras och rasmässig utmönstras till förmån för föreställningar om ras avstår vi därför i nuläget att driva detta förslag vidare. Vår kritik mot rasbegreppet och önskan om att det utmönstras kvarstår dock.

Regeringen bör återkomma med ett nytt förslag på begrepp som kan ersätta rasbegreppet i nuvarande lagstiftning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Mia Sydow Mölleby (V)

Nooshi Dadgostar (V)

Maj Karlsson (V)

Linda Snecker (V)

Hamza Demir (V)

Karin Rågsjö (V)

Vasiliki Tsouplaki (V)